

Kamenolom Jankov

První letecký snímek lomu je z r. 1949, druhý z r. 1962, kdy už je vidět hluboká jáma lomu Jaroslava Křížka a pod lomem obec otevřela pískovnu

Naše vesnice Jankov po stránce geologické patří do oblasti žulového masivu Českomoravské vrchoviny. Kamenitá pole v kopcích Vysočiny nedávala tu nejlepší úrodu, ale když se ukázalo, že zdejší žula skrytá pod povrchem kopců může být užitečná jako stavební kámen, začala se Vysočina v 19. století stávat i krajem lomů a kameníků. Ve sbírce „Vyznání Vysočině“ vyjádřil svůj obdiv k práci kameníků František Bukvaj z Třeště:

*„Kopce jak bochník rozkrojený ze žuly jádro obnažily
a člověk dal se s nimi v zápas a měří s nimi svoje síly.“*

Velké lomy vznikaly v oblasti Mrákotína nebo Lipnice a na ně pak navazovaly další lomy po svazích Čeřínku (Boršov – Hojkov aj.), nebo na Jihlavsku a Humpolecku (Pavlov, Slavnič) aj. Dodávaly kvalitní žulu na mnoho významných staveb do Vídně a dalších míst rakouské monarchie, práci v nich nacházely stovky kameníků. Doba velkého rozmachu žulových lomů nastala na přelomu 19. a 20. století a pokračovala před první světovou válkou, poté ještě v době první republiky.

Kromě těchto velkých lomů začaly ve zdejších kraji vznikat i desítky malých lomů téměř u každé vesnice. Jedním z nich byl i kamenolom v Jankově, který si zde na přelomu let 1941/42 otevřel mistr kamenický **Jaroslav Křížek** (1911-1977). Pocházel z Boršova, ze samoty pod boršovským lomem, z rodu, kde se kamenictví věnovali i někteří další členové rodu. Také jeho starší bratr František Křížek byl kameníkem a později si otevřel lom v Sázavě u Nového Rychnova.

Na svého otce Jaroslava Křížka vzpomíná dcera Marie Křížková-Báčová:
„Otec maturoval na Státní průmyslové škole sochařské a kamenické v Hořicích v roce 1932. Maturita ovšem neopravňovala absolventy k podnikání a otevření živnosti. K tomu bylo třeba složit mistrovské zkoušky a získat tak koncesi. Pak se za jménem dotyčného objevuje "koncesovaný mistr kamenický". Otec nastoupil v lednu 1933 základní vojenskou službu v Jindřichově Hradci, odtud byl přeložen do Českých Budějovic a pak do Prahy. Z vojenské služby se vrátil na jaře roku 1936. Živnostenskou koncesi získal zřejmě až po návratu. V roce 1940 nastoupil u firmy Mareš ve Strakoncích (firma měla dva lomy v Blatné), a majitel ho potřeboval právě pro tu kamenickou koncesi, kterou sám neměl. Domnívám se, že v mezidobí 1936-1940 mohl pracovat v lomu u bratra Františka. V dopisech otce se objevuje také zmínka o kamenické firmě Duba někde v okolí Pelhřimova, kde otec rovněž pracoval.“

Jeho dcera také vzpomíná, že u otce v Boršově měli vlastně lom „za humny“, že odmalička byl obeznámen s kameničinou, avšak výběr kamenické profese byl jeho výběr a jeho životní rozhodnutí. Přál si vystudovat kamenosochařskou průmyslovku v Hořicích v Podkrkonoší, avšak v rodině s pěti dětmi, kde hospodář byl stále nemocný a zemřel ještě před dospělostí nejmladšího syna Jaroslava, na to nebylo pomýšlení. Navíc ještě hospodářská část jejich stavení od úderu blesku vyhořela. Opět připojujeme vzpomínku dcery Marie: „Moje babička (*Marie Křížková, roz. Kalců z Hojkova*) neměla na stavbu nového domu a požádala příbuzné v Americe, ti se složili na stavbu a poslali jí peníze. Babička postavila nový dům a nějaké peníze jí ještě zbyly. Psala příbuzným v Americe, zda souhlasí s tím, že je použije na studium nejmladšího syna, tedy mého otce. Studovat v Hořicích znamenalo platit ubytování v soukromí a stravu, a na to by babička neměla prostředky. Příbuzní souhlasili a jedna její příbuzná napsala, že zbylé peníze asi na 4 roky studia nebudou stačit a že zbytek zaplatí ona, protože její rodině se v Americe daří nejlépe. Takže otec vystudoval za příspěví příbuzných v zámoří.“

Později ještě tito příbuzní v Americe (Sochorovi původem z Opatova) ze strany Marie Kalců nabídli Jaroslavu Křížkovi a jeho snoubence (měli před svatbou), aby přijeli do Ameriky, že jim přenechají prosperující farmu, protože jejich jediná dcera provdaná za lékaře farmařit nechtěla. Proti tomu se postavili rodiče snoubenky Jaroslava Křížka, pro které vystěhování do Ameriky znamenalo, že už by svou dceru zřejmě neviděli.

Jaroslav Křížek se v r. 1940 oženil a v r. 1941 si v Jankově pronajal pozemek, na kterém si otevřel vlastní žulový lom. Zároveň si v Jankově zajistil i bydlení pro svou rodinu v pronajatém domě č. 8, odkud se majitelé Matějkovi po válce odstěhovali do pohraničí, a dům byl stále ještě prázdný.

Vraťme se však ještě do doby, kdy Jaroslav Křížek studoval v letech 1928-1932 na Státní průmyslové škole sochařské a kamenické v Hořicích, kde studium ukončil maturitou v oddělení pro kameníky. Při studiu kamenictví se také učili navrhovat různé práce z kamene – pomníky, sochy, sloupy a jiné dekorativní prvky. V prvních desetiletích nově vzniklé Československé republiky se stále vzpomínalo na spoluobčany, kteří položili své životy za svobodu vlasti, stavěly se jim pomníky nebo pamětní desky. Jaroslav Křížek využil svých školních návrhů, které dál rozpracoval podle požadavků obcí, které se na něj obracely. Podle těchto návrhů pak jeho bratr, kameník František Křížek, zhotovil konečné dílo. V r. 1935 takto vznikly 2 pomníky, v Hlávkově a v Opatově, v r. 1937 v Hojkově a v r. 1938 v Novém Rychnově, na kterém pracoval s kameníkem p. Suchým z Hojkova, všechny nesou rukopis tvůrce návrhu Jaroslava Křížka.

*Pomníky v Hlávkově, Opatově a Hojkově podle návrhů Jaroslava Křížka
zhotovil jeho bratr František Křížek*

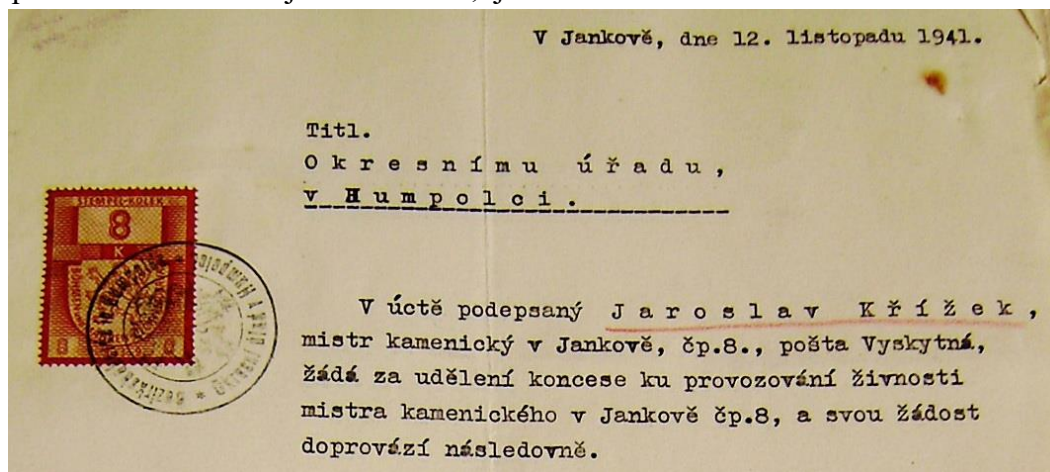
K prvním dvěma pomníkům se zachoval i dopis Jaroslava Křížka jeho snoubence z 29. 6. 1935, ze kterého vybíráme: „...Obdržel jsem od bratra lístek ze slavnosti z Hlávkova ... Psala jsi, že se Ti pomník líbil – víš, že to byl můj návrh? Proto jsem se byl na něj také podívat, abych viděl, jak dopadl ve skutečnosti ... V Opatově se rozhodli, že si postaví válečný pomník a nabídli to státním lomům ve Slavničích. Ale odtud dostali návrh, který se jim – nelíbil. Když se o tom dověděl bratr, předložil návrhy, které jsem mu dělal já, a které byly vypočítané tak, aby i laik jim snadno porozuměl, a ihned se pro jeden rozhodli. Bude to s malou změnou ten jako v Hlávkově...“

Krásný pomník projektovali pp. Křížek a Suchý z Hojkova a bylo naň použito kamene ze slavníčských lomů u Humpolce; jeho čtyři stupně znázorňují čtyři země, které tvoří Čsl. republiku. Nad stupni jest symbol státní svrchovanosti — státní znak. Vedle něj je znak obce a čtyřhranný sloup s vytesanými jmény padlých z Nového Rychnova.

Fotografie pomníku obětem 1. světové války v Novém Rychnově je ze slavnosti jeho odhalení 24. 7. 1938 a výňatek z „Týdeníku z Českomoravské vysočiny“, který v mnoha článcích v průběhu července 1938 o přípravách a průběhu slavnosti informoval čtenáře. Autorem busty T. G. Masaryka byl akad. sochař Walter.

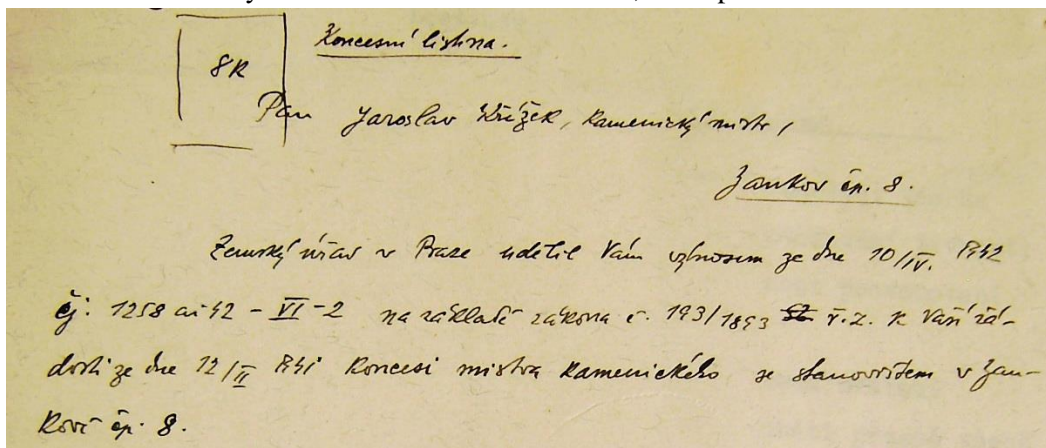
Jaroslav Křížek, který měl za sebou několikaletou kamenickou praxi v lomech i návrhy pomníků, našel v r. 1941 v katastru Jankova vhodné místo, kde by si mohl otevřít vlastní lom. Kvalitní žula se nacházela na mírném kopci nad Jankovem na části pozemků Františka Vítka čp. 7 a Karla Borky čp. 14, označených jako role, pastviště a pustina (parc. č. 223, 225, 226, 228 a 229/1). Když se s nimi Jaroslav Křížek domluvil na pachtovních podmínkách, obrátil se na Okresní úřad v Humpolci 12. 11. 1941 s žádostí o provozování kamenické živnosti v Jankově. Žádost doplnil potřebnými doklady, zejména tím, že mu již 2. 4. 1940 byla udělena koncese pro živnost mistra kamenického se stanovištěm v Blatné, o. Strakonice, takže se vlastně jedná o přeložení živnosti na jiné stanoviště, tj. do Jankova.

Z žádosti Jar. Křížka o udělení koncese k provozování živnosti v Jankově

V SOA Pelhřimov jsou uloženy všechny důležité doklady k otevření kamenolomu v Jankově:

- Souhlasné stanovisko Obecního úřadu Jankov k otevření lomu i k pachtovní smlouvě z 4. 11. 1941, podepsané starostou obce Josefem Veselým.
- Pachtovní smlouva s Fr. Vítkem a K. Borkou na dobývání a lámání kamene a šterku z lomu, která byla uzavřena na notářství v Humpolci 26. 11. 1941 a poté schválena OÚ v Humpolci.
- Souhlasné stanovisko Okresního úřadu v Humpolci z 23. 1. 1942.
- Potvrzení Odborného společenství mistrů kamenických ve Světlé nad Sázavou o zaplacení inkorporačního poplatku u společenstva z 25. 2. 1942.
- Souhlasné stanovisko Obchodní a živnostenské komory v Praze z 3. 3. 1942.
- Udělení koncese Zemským úřadem v Praze z 10. 4. 1942, koncept.

Koncept Zemského úřadu v Praze o udělení kamenické koncese Jar. Křížkovi, 10. 4. 1942

V zápise obecní kroniky za rok 1941 je uvedeno: „V tomto roce byl otevřen v obci kamenný lom na pozemku Frant. Vítky čp. 7 a Frant. Borky čp. 14 kamenickým mistrem Jaroslavem Křížkem, rodákem z Boršova.“

Než se dostal ke kvalitním žulovým blokům, musel kameník Křížek odstranit povrchovou vrstvu z pískovce a méně kvalitní žulové bloky. Navážku vyvážel a rozprostíral na východ od lomu a nakonec ji zarovnal na pevnou plošinu, na které mohl vytěžený kámen zpracovávat. K tomu si na plošině postavil i větší dřevěnou boudu, pod jejíž střechou mohl kámen zpracovávat v případě nepříznivého počasí. Na tuto otevřenou boudu navazovala uzavřená dřevěná kovárna, v níž si ostřil želízka a potřebné nářadí. Podle vzpomínek pamětníků prošel mnoho pramenů a studánek v okolí, než našel i vhodné složení vody ke kalení želízek. Byla to studánka u samoty Oklika. Na plošině si postavil také kolejnice, po kterých na vozíku dopravoval k boudě k dalšímu zpracování vytěžené žulové bloky. Velmi brzy si také na okraji lomu postavil jednoduchý jeřáb (káču) k vytahování velkých bloků kamene.

Stará fotografie lomu Jaroslava Křížka s jeřábem, vozíkem a žebříky pro sestup do lomu

Kameník Jaroslav Křížek zpracovával vytěženou žulu na stavební kámen do základů a soklů domků, ale i na zdivo staveb, na obrubníky a sloupky kolem cest a zahrad, obraceli se na něho hospodáři, když chtěli vydláždit dvůr nebo vjezd so domu. Měl mnoho odběratelů v Jankově i v okolních obcích. Vzpomínám, že pro mého otce, hospodáře v Jankově č. 14, zpracoval kámen na vydláždění hnojiště a na jeho obezdění s kamennými sloupky nahoře, mezi které se zasunovala prkna.

Z větších zakázek uvádíme např. zhotovení dlažby do starobylého kostela v Chvojnově, nebo velkou zakázku pro obec Jankov v roce 1946, kdy se obec rozhodla vydláždit žulovými kostkami hlavní cestu vesnicí, k tomu patřily i obrubníky, kámen na zídky chalup při horní straně vsi, i sloupky kolem silnice ode vsi ke státní silnici. V r. 1950 byl ze zdejšího lomu dodáván kámen na základy a podezdívku zdejší kapličky sv. Anny, v r. 1955 soklový kámen na stavbu kulturního domu. Když byly větší zakázky, vypomáhal v lomu některý z okolních kameníků, protože dobýt kámen, vytáhnout z jámy a zpracovat vyžadovalo hodně času. Jaroslavu Křížkovi také vypomáhala manželka, hlavně když pomocí jeřábu vytahovali velké bloky kamene z jámy, bylo potřeba každé síly k točení klikou jeřábu.

V polovině 50. let dřevěná bouda i kovárna vyhořely. K požáru došlo v noci, kdy se zřejmě nějaký doutnající uhlík vznítíl a rozhořel se. To už se sbíhali sousedé a utvořili živý řetěz od sádky až ke skále a podávali si kbelíky s vodou, což už na uhašení nestačilo. Poté už byla obnovena jen budka kovárny.

Dlažební kostky z jankovského lomu po více než 70 letech vytvářejí pevný povrch silnice středem vsi, domy při horní straně mají kamenné zídky.

V roce 1967 uveřejnil v časopise Lidé a život článek „Člověk a žula“ jihlavský historik Zdeněk Laštovička. Píše v něm o kamenictví na Vysočině a také o kameníku Jaroslavu Křížkovi z vesničky Jankov, ležící mezi Jihlavou a Pelhřimovem. Je to jedna z mála dochovaných informací o tomto lomu, navíc s připojenou fotografií. Z článku vybíráme:

„Téměř za humny vsi narazíte na menší jámový lom, který je kuriozitou tím, že byl vyhlouben jediným člověkem. Sám lámal bloky pevné kvalitní žuly, sám si udělal kladkostrojový jeřáb, sám jím tahal balvany a kvádry na povrch a sám z nich sekal dlažební kostky, obrubníky, stavební kámen apod. Nikdy nepoužil trhaviny. Měl sice krátký čas několik pomocníků, ale jednalo se jen opravdu o pomocné práce na povrchu – většinou o zpracování

Pobled na lom u Jankova. Snimek Z. Laštovička

zaměstnání v různých lomech, v lese i na poli a trvalo to čtyři roky, než se mistr Křížek definitivně usadil v Jankově a začal těžit kvalitní žulu.

Jednou z prvních zakázek bylo zhotovení dlažby do starého kostelíka v Chvojnově, historicky cenného a chráněného památkovým úřadem. Po skončení války už bylo práce dostatek. Nastala stavební horečka, která se udržela doposud. Nerostná surovina z jankovského lomu se dostala na řadu staveb v okolí a nebylo zapomenuto ani na samotný Jankov. Jako jedna z mála vesniček na Vysočině má dlážděné cesty a přes nevelkou rozlohu i pěkný kulturní dům. Možná se vám podaří dostat se do těchto míst, kterých se duch civilizace nedotkl svými zápornými vlastnostmi. Navštivte mistra Křížka, prohlédněte si jeho pracoviště a pak si uvědomíte, proč je tak pověstná česká šikovnost a pracovitost,“ končí článek Zdeňka Laštovičky.

Práce Jaroslava Křížka pro obec

Podpisy tajemníka MNV Jaroslava Křížka a předsedy MN Josefa Palase na žádosti o půjčku na stavbu hasičské zborojnice v r. 1954

Jaroslav Křížek byl nejen uznávaným kameníkem, ale pro jeho vzdělání a rozhled byl také brzy po válce zvolen do MNV Jankov, od r. 1954 až do odstěhování z obce v roce 1968 vykonával funkci tajemníka MNV, od r. 1956 rovněž do r. 1968 funkci účetního a pokladníka

MNV, jeho podpisy jako zapisovatele ze schůzí MNV jsou na obecních dokumentech od r. 1952. Díky jeho pečlivým a podrobným zápisům je dochována veškerá agenda MNV z 50. a 60. let (nyní uložena v archivu v Pelhřimově), ze které můžeme rekonstruovat život a dění v obci v uvedené době. Zasloužil se o vybudování kulturního domu v obci a vybudování kulturní jízdby s televizí, o obecní a občanskou výstavbu, podával žádosti na sociální zabezpečení občanů, dbal na to, aby účetnictví obce bylo vždy vpořádku. V r. 1968 u příležitosti oslav 50. výročí vzniku Československé republiky obdržel Jaroslav Křížek na návrh obce čestné uznání ONV Pelhřimov za práci v MNV a za zásluhy o rozvoj obce.

Dalšího řízení schůze ujal se nově zvolený předseda MNV. Na jeho návrh byl zvolen tajemníkem MNV dosavadní tajemník s. Křížek Jaroslav čp. 8.

Ve volbách r. 1964 byl zvolen předsedou MNV Josef Borka, který doporučil opětovné zvolení Jaroslava Křížka za tajemníka MNV

U příležitosti oslav 50. výročí vzniku našeho státu, byla udělena čestná uznání občanům, kteří se zasloužili o rozvoj naší obce při práci v místním národním výboru.

K RÍŽEK Jaroslav

KOCH Alois

BORKA Josef

V r. 1968 dostali čestné uznání ONV za zásluhy o rozvoj obce a práci v MNV tři občané Jankova – Jaroslav Křížek, Alois Koch a Josef Borka č. 16

Zápis v kronice obce za rok 1968: „Koncem června odchází z obce Jaroslav Křížek, který zastával řadu let funkci tajemníka MNV. Musel uvolnit byt Johaně Dubové, která v předešlém roce dům koupila. Jmenovaný musel uvolnit byt majitelce. Odchodem tajemníka z obce zůstává zase MNV v krizové situaci, jelikož J. Křížek byl velmi schopným pracovníkem MNV.“

Jaroslav Křížek žil v Jankově s rodinou v nájmu na č. 8 (U Cestářů), odkud se po válce odstěhovali Josef a Anna Matějkovi s rodinou do pohraničí ke Karlovým Varům. Když v r. 1960 zemřeli, jejich dcera a dědička Milada Machová nabídla domek č. 8 k prodeji. Kromě Křížkových projevila zájem o koupi také Marie Konířová z Jankova č. 9, která bydlela v domě po Výborných, kteří se také vystěhovali do pohraničí. Zároveň vlastnila starý dřevěný domek č. 4, který byl v tu dobu už ruina. Z vleklých jednání na okrese a notářství se v zápisech uvádí, že „J. Křížek o koupi s dřívějšími majiteli jednal a neuskutečnil ji proto, že M. Konířová nabídla za domek mnohem větší částku... a vyjádřila se, že jí nejde o bydlení, ale o uložení peněz její sestry Johany“.

Podle kupní smlouvy z 2. 9. 1960 byl domek č. 8 registrován na státním notářství v Pelhřimově 12. 3. 1961 pro Marii Konířovou. Její sestra Jodana Dubová žila dál ve Staré Boleslavi, ale když její muž zemřel, chtěla se v r. 1967 vrátit do Jankova č. 8. Obec Jankov neměla pro rodinu Křížkových žádné jiné ubytování, bývalý obecní domek č. 29 o dvou místnostech už byl neobyvatelný. MNV Jankov po mnoha jednáních nakonec s vystěhováním

rodiny Křížkových souhlasil: „Protože jiné stanovisko z celé situace nevidíme, souhlasíme s tímto řešením přesto, že Jaroslava Křížka budeme neradi ztrácet jako dobrého dlouholetého pracovníka MNV.“ Jaroslav Křížek nakonec sehnal byt i práci v Božejově u Pelhřimova, kde se stal vedoucím lomu a kam se r. 1968 s rodinou odstěhoval. Zato jankovský lom osiřel a to byla i pro obec velká škoda.

Jámu lomu začali obyvatelé postupně využívat k vyvážení odpadků, což bylo po čase zakázáno. Plošina, kde se zpracovával kámen, začala zarůstat nálety, a tak tam mezi břízkami našla mládež místo ke společným schůzkám s kytarou a s opékáním masa.

Schůzky mládeže v 70. a 80. letech „ve skále“

Současné pohledy na bývalý kamenolom, kde se dosud říká „Ve Skále“, ale málokdo už je pamětníkem těžby a zpracování žuly v oněch místech

